

ПО ЦЕНУ МАЛО КРВИ

Нигде се не ради тако добро као на Одсеку за рукописе Јавне библиотеке (сада, због нечега, Руске националне). Није на последњем месту чињеница да ја тамо добијам староруске рукописе из руку Михаила Алексејевича Шибајева и Наталије Николајевне Невзорове.

Михаил Алексејевич је изванредан стручњак у области староруске књижевности. Наталија Николајевна је такође изванредан стручњак, али осим тога је и лепотица.

Једном је на мом столу прегорела сијалица. Прегорела је уз прасак, скренувши пажњу на моју скромну персону. Сви су се окренули. Ја сам наставио да седим усправно, можда мало нагнувши главу. Понашао сам се као човек чији научни рад није могуће зауставити. Чинило ми се да је експлозија сијалице у очима читалаца могла да посведочи о интензивности мога рада. Прва ми је пришла Наталија и рекла да је неопходно заменити сијалицу. Нисам имао ништа против.

Разуме се, то су могли да ураде мушкарци – Михаил Алексејевич или ја, али они то нису урадили. Михаил Алексејевич се тог тренутка није налазио на Одсеку рукописа, а ја – ја сам просто пожелео да погледам како ће то да изведе Наталија Николајевна. Свиђа ми се када лепе жене у мом присуству мењају сијалице.

Одврћући прегорелу сијалицу, Наталија Николајевна је повредила прст. Њена крв је полако капала на мој сто. Пратио сам Наталију Николајевну до службене просторије, где су јој указали прву (била је и последња), медицинску помоћ. Наш заједнички пут био је обележен равномерним црвеним капима по поду. Разумео сам да се та крв, у неком смислу, пролива због мене. За могућност настављања мог научног рада.

После неколико минута, Наталија Николајевна се вратила у читаоницу са превиженим прстом. Степен превижености прста превазилазио је све разумне границе. Сарадници Одсека рукописа су у процес превијања уложили сва своја топла осећања према Наталији Николајевној. То је био један од најпревијенијих прстију које сам видео.

Сада је прст Наталије Николајевне за мене постао живи прекор. Осетивши грижу савести, изашао сам из читаонице да мало прошетам по библиотеци. У једном ходнику срео сам Михаила Алексејевича. Окрзнувши ме погледом, упитао ме је због чега сам тако замишљен.

– Можеш ли да замислиш? – одговорио сам. – Нисам се уздржао и ујео сам за прст Наталију Николајевну. Сада се, ево, секирам.

Треба рећи да Михаил Алексејевич цени мој хумор. Насмешио и упитао:

– А због чега? Због чега си је ти, питам се, ујео?

– Предуго ми је издавала рукописе.

Обрисао сам сузу која ми се није појавила. Михаил Алексејевич потапшао ме је по рамену. Ишао је у бифе и био је у добром расположењу. Ја сам се вратио на посао.

Кад се у читаоницу вратио Михаил Алексејевич, седео сам за својим столом. Махнуо ми је руком и насмешио се. Одговорио сам му на исти начин. У том тренутку је из службене просторије изашла Наталија Николајевна, и упутила се Михаилу Алексејевичу.

Прво што је приметио био је, наравно, њен прст. Бацио је брз поглед на мене, а ја сам стидљиво спустио главу. Било ми је жао Михаила Алексејевича. Та прича отворено га је озлоједила. Уштиную се за ушну ресицу и изашао из сале.

Онда му је, наравно, Наталија Николајевна испричала шта се стварно десило. И мада ми се од тада рукописи издају без одлагања, Михаил Алексејевич ме убеђује да ниједног тренутка није посумњао у мене. Убеђен је да стручњак из области староруске књижевности није у стању да уједе сарадника библиотеке.

ПИТАЊА ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ

Изузетан проучавалац руске књижевности, Виктор Андроникович Манујлов, обављао је испит. Питање које је студенткиња добила односило се на Гогоља. Видевши да има одређене потешкоће, наставник ју је упитао шта јој је било наупечатљивије у „Мртвим душама”.

– Одбојни лик Манујлова – одговорила је девојка.

Како је био центлмен, Виктор Андроникович није почео да је исправља. Девојци очигледно презиме јунака уопште није било битно. Виктор Андроникович се, са своје стране, одмах досетио о коме се говорило.

АНАТОМИЈА ИСТОРИЈЕ

У научној средини сачувало се сећање на универзитетског професора Василија Васиљевича Бауера. Предавао је на Петербуршком универзитету, Александровском лицеју и Бестужевским наставним курсевима. Снагу Василија Васиљевича студенти су видели у његовој вештини формулисања реченица.

Говорећи о Дантеу, Василиј Васиљевич је нагласио да је велики Фирентинац „једном ногом стајао у средњовековљу, а другом поздрављао свитање ренесансе”. Осуђујући некако Елизабету енглеску, професор Бауер је оценио да је она „једном руком потписивала смртну пресуду несрећној Марији Стјуарт, а другом је дрисала лицемерне сузе”.

Ученици Василија Васиљевича преживели су неколико ратова и револуција. Прошли су кроз гладовање, терор и емиграцију. Не правећи грешке против истине, може се претпоставити: њихово историјско искуство одређивали су, пре свега, догађаји везани за Дантеа, Елизабету енглеску и Марију Стјуарт.

VOX POPULI

Студент филолог никако није могао да положи колоквијум из фискултуре. Фискултура се, као што је познато, не убраја у фонд филолошких дисциплина, али је, без тог положеног колоквијума, даље освајање филологије искључено. То је урађено да би се филолози присилили на кретање. И у томе постоји логика. Филолози су слабо покретљиви.

У очима наставника фискултуре (који зна да ништа осим добра не жели онима о којима се стара) уочава се вечита увреда. Њих стално мучи подозрење да његов предмет студенти филолози сматрају споредним. И то подозрење је оправдано. Управо таквим га студенти и сматрају. Узгред, то и јесте један од разлога због којег је понекад много тешко положити колоквијум из фискултуре.

Очајавајући у напору да дотрчи, доскочи до неопходне норме, студент је замолио наставника да му „просто овери” колоквијум. Замолио је то уморно. Чак измождено.

– Како да просто оверим колоквијум? – зачудио се наставник. – Људи ће рећи да сте ме подмитили.

На реч „мито”, престао је да шкрипи чак и двоструки раздој.

– А колико ће... људи да кажу? – упитао је после паузе студент.

Одговор наставника остао је непознат. Не чекајући га, деликатни фискултурници су напустили фискултурну салу.

ПИТАЊЕ ПЛИНА

Био једном предавач историје КПСС-а¹, Генадиј Иванович И. Радио је у једној вишој школи Украјинске совјетске социјалистичке републике. По сведочењу људи који су га познавали, у групи других се издвајао раскошним брковима и неумењем да правилно изговара реч *конвертирован*. И мада је, приликом причања о периоду индустријализације, та реч стално била потребна, универзитетске власти нису биле склонне да тај политички губитак преувеличавају. У очима шефова могуће је да се он надокнађивао наставниковим раскошним брковима, захваљујући којима је подсећао на хероја Грађанског рата Семјона Михајловича Буђоног.

Без обзира на специфичност свога предмета, Генадиј Иванович није био зао човек. Није био ни недруштвен. У време кратких пушачких пауза, могао је са студентима да измења фразе које нису биле директно везане за историју КПСС-а.

Једном је, попушивши цигарету, пришао писоару и громко прднуо. Нико од пушача није се засмејао. Професор је собом оличавао целу партију. И нико се није усудио да се смеје партији (која је и прднула).

– Презимићемо – изговорио је, окренувши се пушачима, Генадиј Иванович.

Без обзира на загонетност изјаве, њу нико није покушао да разјасни. Тих година није било прихваћено да се анализирају сигнали партије, одакле год да су долазили. Иако је смицао изјаве која потврђује живот, наравно, био јасан, сам тон коментара (као и тон коментарисаног догађаја) говорио је о општој стабилности ситуације и није претпостављао нова распитивања.

---

¹ Комунистичка партија Совјетског Савеза. (Прим. прев.)

Размишљајући о случају из историје КПСС-а, ризиковаћу да претпоставим да у данашњим условима његово понављање није могуће. Није чак ни због тога што такав предмет на украјинским универзитетима више не постоји (по неким подацима, ослобођени простор сада је тамо заузела историја Украјине). Просто, у ситуацији „рата за плин”, такве смеле прогнозе о зимовању у Украјини нико неће себи да дозволи. А да се већ не говори о томе да уз просечну годишњу цену од три стотине долара за хиљаду кубних метара плина никоме неће ни пасти на памет да га тако непромишљено користи.

УМЕТНОСТ И СТВАРНОСТ

Аза Пањина је предавала историјску граматику, а Константин Гаврилович Деликатни (природно) педагогију. То су били искусни и већ не тако млади наставници, који су уживали поштовање колега и студената.

Једном је у слушаоницу ушао Константин Гаврилович и саопштио да ће заменити Азу Феодосјевну. То никога није зачуло: за историјску граматику педагогија уопште није лоша замена, и повећање педагошког нивоа будућих језичара у суштини би могло само да се поздрави. Али, са првом фразом предавача педагогије, у слушаоницу је ушла Аза Феодосјевна. У њеним очима читала се спремност да говори о историјској граматичи.

– А ја вас овде замењујем – насмешио се иза катедре Константин Гаврилович.

– Значи тако! А због чега? – питала је Аза Феодосјевна.

Није се смешила.

– Због тога што сте болесни – одговорио је Деликатни.

– Као што видите, сасвим сам здрава.

Слегнувши раменима, Константин Гаврилович је гласно изразио сумњу.

– Мислим да неко од нас треба да се покаже као витез – предложила је Папина.

Њен поглед концентрисао се на нешто иза прозора.

– Постојале су и жене витезови. – Деликатни је са катедре одувао нешто невидљиво. – На пример, Јованка Орлеанка.

Аза Феодосјевна упорно је гледала Константина Гавриловича.

– Ето какве сам среће! – збуњено је рекао Деликатни.

Излазећи из слушаонице, Папина није изустила ни речи.

Недавно сам објавио роман „Соловјов и Ларионов”. Ако ћемо укратко, он је о Соловјову и Ларионову. Плус мноштво сличица из научног живота, које се делимично подударају са оним што је приказано у садашњој књизи. Укључујући и наведени дијалог. Управо идеја да се сетим тих сижеа и води роману, где су они искоришћени, наизменично са измишљеним.

И ево шта примећујем! Лица која се тако природно виде у животу, постајући јунаци романа, почињу да бивају дојажљива. Понекад их је просто немогуће укључити у приповедачку нит. Чак и ако су у то ткање уведени, они се заплићу у његовим наборима, као да се устручавају своје неуверљивости и сувишности. Понекад мењају имена, јер се аутору чини да предавач, рецимо педагогије, не може да има презиме Деликатни. Уметност се плаши извештачености. Она имитира реалност и избегава *чудна зближавања*. А међутим, живи човек управо са таквим презименом и упркос представама о реалном, држи предавања баш из педагогије, подсмева се књижевности, и зна боље од било кога да је истина фантастичнија од измаштаног.

ИСТИНА О ШЛИМАНУ

Они који су писали о Шлиману понекад су наглашавали његову „патолошку лажљивост”. Под том беспопштедном синтагмом подразумевало се одређено мимоилажење између оног што је говорио и „објективне реалности”. У тој реалности, Шлиман, на пример, никада стварно није био на пријему код северноамеричког председника, и није видео пожар у Сан Франциску, мада је радо то помињао. Он никада није био ни директор Државне банке у Петербургу, мада се, кад би му се пружила прилика, није заустављао на томе да скрене пажњу на ту дужност у свом потпису. „Објективна реалност” за Шлимана није била мера истинитости.

За њега је била много важнија субјективна реалност, са којом се његове речи нису разилазиле. Управо та субјективна реалност навела га је да случајну париску саговорницу убеђује да се родио у Москви. Чудећи се ватреној жустрини, и бранећи ту своју тезу, Шлиман је у свом дневнику забележио да се за време разговора „толико са тим сродио да је најзад и сам почео да мисли о себи као о Московљанину”.

Други пут, Шлиман описује како је за време свог путовања у Рим, 1858. године, поред храма Светог Петра, човек кога је случајно срео у року од три сата дотерао текст који је Шлиман написао на италијанском језику. Та прича би највероватније могла да изгледа невероватно, бар због тога што је тај човек био италијански филолог Анђело Мајо. Истинитост не потврђује ни то што је Мајо умро 85. године, тј. четири године пре историјског сусрета са Шлиманом. Али још невероватније у тој причи изгледа то што је Шлиман то забележио и у свом дневнику. Ја мислим да се после тога ником неће покренути језик да Шлимана назове лажовом, као што неће

лажомом назвати ни његовог земљака, Јеронима Карла Фридриха фон Минхаузена.

Ублажавајући сурово окривљавање упућено Шлиману, изузетан петербуршки античар, Александар Констатинович Гаврилов, предложио је разуман исход: „Боље је рећи овако: ‘Шлиман не воли свима и увек да прича једно те исто’”².

Враћајући се, на крају књиге, питању о патолошкој Шлимановој лажливости, Александар Константинович прецизира: „Било би zgodније рећи: Шлиман није био патолошки истинољубив”³. Ту књигу бих препоручио свима који су заинтересовани за Шлимана.

Мене самог у Шлимановој причи не зачуђује фантазија. Чини ми се да је много фантастичније оно што се може назвати реалношћу његовог живота.

Јохан Лудвиг Хенрих Јулијус Шлиман (1822–1890) је пети син мекленбуршког пастора који са двадесет година напушта родни крај и одлучује да емигрира у Венецуелу. Брод поред обала Холандије доживљава бродолом и Шлиман се налази у Амстердаму, где се запошљава као канцеларијски службеник. Тамо изучава холандски, шпански, италијански и португалски језик, а усавршава енглески и француски. Мало-помало, Шлиман изграђује сопствени систем за изучавање језика, који касније, у току целог живота, примењује.

Једног дивног дана долази на ред руски. Њега Шлиман изучава уз помоћ добијене граматике, при чему у својству текста за читање, судећи по свему, употребљава „Телемахиду” В. К. Тредијаковског. Падајући у очајање при трагању за носиоцем језика, који би исправљао његов изговор, Шлиман унајмљује једног сиромашног човека, коме плаћа да присуствује његовом декламавању „Телемахиде”. Слушалац не разуме руски, и експеримент се за њега завршава успешно. Шлиман долази у Петербург и после једне године отвара тамо властиту трговачку радњу. За време Кримског рата, он руску армију снабдева оловом, сумпором и шалитром. Живећи у

² Гаврилов А. К, *Петербурј у судбини Хенрика Шлимана*, СПб, 2006. стр. 22.

³ Исто, стр. 351.

Русији, учи пољски, словеначки, дански, шведски, новогрчки и старогрчки, латински, арапски, персијски, хинду и санскрит. За двадесет година проведених у Петербургу, постаје милионер. Онда напушта предузимачку делатност и одлази из Русије. Привлачи га Троја. За разлику од већине „еснафских” научника, он верује у то да може да је нађе уз помоћ Хомеровог описа. И налази је. У последњих двадесет година свог бурног живота Шлиман успева да научи турски и старо-хебрејски.

Чему нас учи живот Хенрика Шлимана?

Он професионално научно удружење учи смирености. Научници су се подсмевали изузетно успешном предузимачу, сматрајући његове некомерцијалне заносе чудаштвом. Тај *enfant terrible* светске науке све је у свом животу радио на свој начин. Он није на прави начин изучавао језике и наивно је претпостављао да еп одражава озлоглашену „реалност”. Успевало му је онолико колико му се по његовом уверењу чинило. Језике је учио толико да је на већини њих могао да говори сасвим слободно и, што је најважније, ипак је открио Троју.

Нашој богатој класи Шлиман је показао да, чак и кад се приближимо педесетим, није касно бавити се правим послом. А многи наши олигарси још немају педесет. Закључак је: они још имају времена за размишљање.

И најзад, свима нама Шлиман је доказао најважније: за човека нема ничег недостижног.

ДИВЉИ ЉУДИ

Рудолф Фердинандович Итс је био директор академског Института етнографије и антропологије, у широким круговима познатијег као Кунсткамера.

На постдипломским студијама тог института био је Курд Анвар К, који се спремао да у своје време одбрани магистарску дисертацију. Осим тога, он се у Русији скривао од прогона Садама Хусеина. За Рудолфа Фердинандовича је други Анваров задатак био исто толико важан као и први, зато му је на сваки начин изражавао своју симпатију. Једном му је поклонио своју књигу са посветом: „Дивљем Курду од дивљег Естонца”.

Рудолф Фердинандович је одавно умро, а Анвар се преселио у Швајцарску. Анвар још мање верује Американцима него Садаму и, судећи по свему, не спрема се да се врати кући. Када постане тужан, прелистава књигу Рудолфа Фердинандовича Итса.

НАУЧНИЦИ ГРАДИТЕЉИМА

Они који са источне стране долазе у Кијев виде на високој обали Дњепра зграду од нерђајућег челика (висина са те-мељом је 102м). У туристичким проспектима она се означава као споменик – скулптура „Мајка Отаџбина”.

Пошто је зграда безнадежно покварила поглед на Кијево – Печерску лавру, многи Кијевљани „Мајку Отаџбину” називају „Лаврентјевна”. Године 1981. фактички одлазећи у гроб, откривању споменика је успео да присуствује Л. И. Брежњев.

У то од нас далеко време, када је таленат З. К. Церателија тек сазревао, монументалну скулптуру у СССР-у стварао је Е. В. Вучетић. Јевгеније Викторович, који је преминуо пре Леонида Иљича, ипак је Кијеву оставио монументални пројекат, који је предвиђао да крај подножја „Мајке Отаџбине” (код Вучетића је она била знатно виша) буде 30-метарски водопад.

Замишљено је да са обе стране водопада, на роденовски начин, на падине Дњепра неусиљено излазе ратници киклопских димензија.

Пројекат је, благо говорећи, био беспрекоран и са скулптуралног и са урбанистичког гледишта. Истовремено са тим, ауторитет Вучетића је код власти био на тако високом нивоу да чак ни после његове смрти расправе са њим нису биле пожељне. Ослушкујући различита мишљења о пројекту, власти су, у суштини, биле склоне да га одобре. На њих нису остављале велики утисак примедбе естетског и историјско-културолошког нивоа.

По једној верзији, коју су ми у Кијеву испричали, ситуацију као да је спасио неки архитекта-академик. Позивајући украјински ЦК на колективну мудрост, тај старац их је позивао да се замисле поводом једног нимало важног детаља: ако

се претпостави да из Дњепра почну да излазе обнажени људи висине десет метара, којих онда димензија код њих треба да буде срам? Сада је већ тешко рећи ко је, по речима класика, „нама помогао” – да ли протести друштвеног мњења, скупоћа грађевинског материјала или стидљивост украјинског ЦК-а, али чињеница остаје чињеница: „Мајци Отаџбини” у Кијеву су смањили висину, а водопад са ратницима су изоставили.

После неколико година аналогна ситуација догодила се и у Петербургу. У граду су са манијакалном упорношћу покушавали да изграде небодер висине 400м у облику кукурузног клипа. Неколико година су запостављани многобројни протести архитеката, историчара културе, филозофа, филолога и правника.

У неком тренутку ипак се појавила нада да ће и тој причи, слично кијевској, помоћи неусиљени поглед на ствари. Њега је предложио проф. Лав Мојсејевич Шчеглов, питерски сексолог и ТВ водитељ. По професоровом мишљењу, маштање о изградњи наведеног облика у себи скрива дубоке психосексуалне проблеме. Лав Мојсејевич је такође исправно претпостављао да сличне проблеме треба решавати код специјалиста.

Изградње „Охта-центра” на крају су се одрекли. Та одлука, као уосталом и одлука о изградњи, није била праћена посебним објашњењима, али и ту је могуће да реч науке није одиграла последњу улогу. Ако изјаву проф. Шчеглова разумем правилно, он је способан да укаже помоћ сваком кога почну да муче маштања о небодерима.